

Kutatási zárójelentés

*„Agrár-ökoszisztéma szolgáltatások értékelése részvételi technikák alkalmazásával” c.,
K78514. sz. OTKA kutatás*

A 2009 szeptembere és 2014 februárja között végzett kutatásunk során 4 különböző agrár-ökoszisztéma szolgáltatásait mértük fel részvételi technikák alkalmazásával az ország 4 táján. A kiskunsági Peszéradacsi réteken a gyep, az Őrség és Vendvidéken az erdő, a Hevesi-síkon a szántóföldi, a Szatmár-Beregben pedig a gyümölcsös ökoszisztémák szolgáltatásait vizsgáltuk. Kutatásunk 4,5 éve alatt részletesen áttekintettük a kiválasztott ökoszisztémák jelenlegi és múltbéli hasznosítási módjait (historikus-néprajzi elemzés), feltérképeztük a földhasználók által legfontosabbnak vélt szolgáltatásokat (primér kvalitatív empirikus kutatás), s elemeztük az egyes területek szocio-ökonómiai problémáit, jellegzetességeit (primér és szekunder forrásokra egyaránt alapozva). A kutatás részeredményeit hazai és nemzetközi konferenciákon és tudományos folyóiratokban, valamint egy magyar nyelven írt zárókötetben publikáltuk.

A kutatás szakmapolitikai beágyazása érdekében az első év elején párbeszédet kezdeményeztünk a KvVM Természetvédelmi Főosztályával (ma Vidékfejlesztési Minisztérium), valamint az MgSzH (ma NÉBIH) vezetőségével. Valamennyi kutatási területen felvettük a kapcsolatot a nemzeti park igazgatóságokkal, hogy kutatásunkat az igazgatóságoknál folyó munkával harmonizálhassuk, s kutatási eredményeink majdani beillesztését előkészítsük. Az egyeztetések eredményeként választottuk ki a szűkebb kutatási területet a Kiskunságban: a Peszéradacsi rétek és a Kiskunsági füves puszták természetvédelmi területek által lefedett térség. Továbbá javaslatot kaptunk arra, hogy a szántóföldi és a kisparcellás szőlő-gyümölcs termesztés vizsgálatát a kutatási tervben megjelölt területek (Mezőföld és Somló-hegy) helyett a Hevesi-síkra, illetve a Szatmár-Bereg térségébe helyezzük át. A változtatást a területek „kutatottsága” (a rendelkezésre álló alapadatok gazdagsága), a helyi intézményekkel való együttműködés jobb lehetősége, illetve az érintett gazdálkodók nagyobb száma indokolta.

Az empirikus munkát valamennyi területen a helyi természeti, gazdasági, társadalmi jellemzők feltárásával kezdtük szakirodalmi források alapján. Ennek során különös figyelmet fordítottunk arra, hogy az adott táj jellegzetességeinek megismerése mellett összegyűjtsük a vizsgált ökoszisztéma történeti-néprajzi írásokban fellelhető szolgáltatásait. Így kutatásunkban nem csupán a jelenlegi, hanem a múltbéli tájhasználati módokról, ökoszisztéma szolgáltatásokról is információt szereztünk. E munkaszakasz eredményeképpen áttekintő tanulmányokkal rendelkezünk valamennyi terület gazdasági, társadalmi és természeti, ezen belül pedig a tájhasználati jellemzőkről, változásokról.

A szakirodalmi elemzést követően primér empirikus kutatásunk keretében félig-strukturált interjúkat készítettünk; a Kiskunságban összesen 31-et, az Őrségben és a Hevesi-síkon külön-külön 20-at, a Szatmár-Beregben pedig 21-et. Az interjúalanyok kiválasztása során törekedtünk a célszerűsége, vagyis az adott ökoszisztéma használóinak minél szélesebb és változatosabb körét igyekeztünk bevonni a kutatásba. E szempontok alapján a következő csoportokkal készültek interjúk:

- nemzeti park igazgatóságok vezetőivel és terepi szakembereivel
- helyi földhasználókkal: növénytermesztőkkel, állattenyésztőkkel, erdőgazdálkodókkal, gyümölcstermesztőkkel
- önkormányzati munkatársakkal és polgármesterekkel
- falugazdászokkal
- vízügyi szakemberekkel
- kulturális és természetvédelmi civil szervezetek vezetőivel

A gazdálkodók kiválasztása során törekedtünk arra, hogy lehetőség szerint a gazdaságok méret szerint is diverzitást mutassanak, így az interjúalanyok között voltak kis, közepes és nagy gazdaságokat vezető személyek is.

Az interjúzás rugalmas módszertan, amely lehetőséget biztosít arra, hogy a célzott kutatási kérdés mellett a beszélgetések során a helyi problémákról, a tájban zajló változásokról, a helyi jellegzetességekről is információkat szerezhessünk. Kutatásunk során ezért az ökoszisztéma szolgáltatások felmérése mellett megfigyeltük, hogy melyek azok a témák, amelyek az egyes területek esetében hangsúlyosan előfordulnak az interjúkban. Ennek köszönhetően az ökoszisztéma szolgáltatás listák mellett feltártuk a természetvédelem és a mezőgazdálkodás egy-egy problematikus szeletét, és megvizsgáltuk az ökoszisztéma szolgáltatások koncepciójának vidékfejlesztésben rejlő lehetőségeit is. E munkaszakasz eredményeképpen elkészítettük a 4 agrár-ökoszisztéma szolgáltatásainak listáját, és részletes leírással rendelkezünk a 4 terület egy-egy főbb problémaköréről, jellegzetességéről. A Kiskunság esetében a védett területeken gazdálkodók és a Nemzeti Park Igazgatóság közötti konfliktusokról, az Őrségben a hagyományos szálaló és az ipari erdőgazdálkodási módok közötti ellentétéről. A Hevesi-síkon az agrártámogatásoknak a gazdálkodók identitására gyakorolt hatásait tártuk fel, a Szatmár-Beregben pedig az ökoszisztéma szolgáltatások helyi termékek fejlesztésében betöltött szerepét vizsgáltuk.

Az interjúk mellett az egyes területeken a már meglévő eredmények pontosítása céljából további felméréseket végeztünk. Az Őrségben és a Szatmár-Beregi síkon kérdőíves felmérés segítségével az érintettek szélesebb körében mértük fel az erdő és a gyümölcsös ökoszisztémák szolgáltatásait, a Kiskunságban pedig 2 fókuszcsoporthoz szerveztünk a nemzeti park igazgatóság és a gazdálkodók között fennálló konfliktusok mélyebb megértése érdekében. A Hevesi-síkon a helyi érdeklődés hiányában nem végeztünk további feltáró munkát.

A terepi munkát a kutatás 4 éve alatt időben elcsúsztatva végeztük. Ennek folyamatát az 1. ábrán szemléltetjük.

	Peszéradacsi rétek (Kiskunság): gyepek	Őrség és a Vendvidék: erdő	Hevesi-sík: szántóföld	Szatmár-Bereg: gyümölcsös
2009. szeptember- 2010. augusztus	Kapcsolatfelvétel döntéshozókkal; Desk research, 15 interjú és elemzés			
2010. szeptember- 2011. augusztus		Desk research; 20 interjú, kérdőíves és elemzés		
2011. szeptember- 2012. augusztus			Desk research, 20 interjú és elemzés	
2012. szeptember- 2013. augusztus	11 interjú és elemzés; 2 fókuszcsoporthoz és elemzés			Desk research; 21 interjú, kérdőíves és elemzés

1. ábra: A terepi kutatómunka időbeli folyamata

Az interjúzás és a kérdőíves előkészítésébe és lebonyolításába a Kiskunság, a Hevesi-sík és a Szatmár-beregi területek esetében a Budapesti Corvinus Egyetem vidékfejlesztési agrármérnök MSc és a SZIE természetvédelmi mérnök BSc hallgatóit is bevontunk, összesen 14 főt. A hallgatók a terepi munkát megelőzően bevezetést kaptak az ökoszisztéma

szolgáltatások elméleti fejezeteibe és az interjúzás módszertanába. Az OTKA kutatás további eredménye az oktatás tekintetében, hogy megtörtént az egy szemeszteres MSc kurzus kifejlesztése, amely az ökoszisztéma szolgáltatások értékelésének elméleti és gyakorlati módszertanával ismerteti meg a hallgatókat.

A Ph.D. tanulmányok tekintetében a kutatás első évében alkalmazott kutatási segédmunkatársunk, Kelemen Eszter megvédte „Az ökoszisztéma szolgáltatások közösségi részvételen alapuló, ökológiai közgazdaságtani értékelése” c. doktori disszertációját, amelyet korábbi terepmunkáink mellett jelentősen segített OTKA kutatásunk. A további években alkalmazott kutatási segédmunkatársunk, Kalóczkai Ágnes „Az ökoszisztéma szolgáltatások szerepe a természet értékének mérésében és a tájhasználati konfliktusok kezelésében” c., teljes egészében az OTKA kutatásra alapozó doktori disszertációjának megvédése 2015 első felében várható. A kutatás eredményeinek részletes kifejtése ez utóbbi disszertációban lesz olvasható.

A kutatás ideje alatt összesen 23 publikáció született. Ebből 1 hazai és 1 nemzetközi konferencia-cikk, 1 magyar nyelvű és 7 idegen nyelvű konferencia-absztrakt, 4 magyar és 1 angol nyelvű folyóirat-cikk, 6 egyéb besorolású publikáció (3-3 hazai és nemzetközi előadás), továbbá egy magyar nyelvű doktori értekezés és egy magyar nyelvű tudományos kötet. Eleddig 2 idegen nyelvű folyóirat-cikk készült, amelyek közül az egyiket a peer review folyamat után befogadta az angol nyelvű tudományos folyóirat, a másik cikk benyújtás előtti utolsó simításai vannak soron (IF-es folyóiratba kerül benyújtásra 2014-ben). Az empirikus munka részletes kivitelezése miatt a kutatás 4. évében nem maradt elegendő időnk a kutatási tervben szereplő magyar nyelvű kötet elkészítéséhez, ezért 2013 augusztusában kérvénnyel fordultunk az OTKA bizottsághoz a kutatási idő 6 hónappal történő meghosszabbítására. A kapott időkeret lehetővé tette a kötet elkészítését, amely ismerteti az OTKA kutatás elméleti és empirikus eredményeit. Jelenleg nyomdai szerkesztés alatt áll, még 2014-ben megjelenik.

Gödöllő, 2014. október 19.

Pataki György, PhD

témavezető